

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	---

РОЗДІЛ 1

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

1.1 Етимологія понять «комунікація» та «стратегія» (<i>І. О. Павленко</i>)	7
1.2 Інформаційно-комунікаційна діяльність світового українства як «м'яка сила»: документні ресурси, стратегічні наративи (<i>В. А. Ковпак</i>)	30
1.3 Національні стереотипи як засіб позиціонування держави на внутрішньому та зовнішньому рівнях комунікації (<i>Н. М. Лебідь</i>)	62

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ПОЛІТИЧНИХ СУБ'ЄКТІВ

2.1 Національні інтереси держави: поняття та функції (<i>Л. С. Хорішко</i>)	93
2.2 Стратегічні комунікації в політиці: підходи до розуміння та основні види (<i>Л. С. Хорішко</i>)	111
2.3 Суб'єктність політичної еліти у реалізації стратегічних комунікацій (<i>Л. С. Хорішко</i>)	134

2.4 Зарубіжний досвід використання стратегічних комунікацій у політичній сфері (Л. С. Хорішко)	149
2.4.1 Особливості використання стратегічних комунікацій в реалізації ключових інтересів НАТО та ЄС	149
2.4.2 Стратегічні комунікації як інструмент реалізації національних інтересів держави (на прикладі Франції, Німеччини, Польщі)	162
ПІСЛЯМОВА	175

ПЕРЕДМОВА

Успішність сталого розвитку сучасних держав і міжнародних інституцій зумовлена здатністю реагувати на глобальні виклики сучасності та відстоювати власні інтереси. Ключові інтереси політичних суб'єктів мають потенціал консолідації, оскільки визначають фундаментальні цінності та потреби суспільства чи певних груп громадськості у забезпеченні стабільного розвитку та досягненні відповідного рівня суспільного блага. Вони сприяють активізації діяльності політичних суб'єктів на внутрішньому та зовнішньому рівнях реалізації політики. Чітке позиціонування інтересів та формування дієвої системи інструментів їх реалізації є одним із основних факторів високого рівня суб'єктності держав чи міжнародних інституцій у політичному просторі.

В умовах сучасної політичної дійсності перед світовою спільнотою стоїть завдання постійного удосконалення чинних моделей сталого розвитку та пошук нових політико-технологічних інструментів відстоювання власних інтересів. Стратегічні комунікації можна розглядати як сукупність засобів оптимізації залучення комунікативних можливостей політичних суб'єктів до ефективного позиціонування та реалізації ключових інтересів у політичному просторі. Вони розширюють можливості сучасних держав чи міжнародних інституцій у здійсненні політико-комунікативної діяльності, спрямованої на поглиблення партнерського співробітництва у сфері безпеки та сталого розвитку, а також залучення ресурсного потенціалу стейкхолдерів до вирішення гостроактуальних питань.

Відтак, актуалізація потреби у ґрунтовному дослідженні особливостей використання стратегічних комунікацій у реалізації ключових інтересів відповідає сучасним викликам, що постають перед суб'єктами політики. Аналіз змісту стратегічних комунікацій

та узагальнення зарубіжного досвіду їх практичного використання є актуальним для сучасного етапу розвитку України. Ресурсний потенціал стратегічних комунікацій може розглядатися як дієвий інструмент розв'язання гостроактуальних питань відновлення суверенітету та територіальної цілісності держави.

Можна констатувати наявність значного масиву наукових розвідок стосовно сутності та змісту стратегічних комунікацій, особливостей їх використання у політичній сфері. Проблематика концептуалізації стратегічних комунікацій, їх ролі у процесах державотворення досить широко представлена в наукових доробках українських учених, серед яких Д. Дубов, О. Дзьобань, В. Ліпкан, О. Кушнір. Практичні аспекти використання стратегічних комунікацій у військово-політичній сфері окреслені у наукових розвідках Р. Брукс, Е. Голдман, К. Галлахана, С. Харлі. Водночас, наявні наукові дослідження не вичерпали можливостей подальшої розробки цієї тематики, враховуючи динаміку сучасних політичних процесів. Подальша концептуалізація вказаної проблематики сприятиме поглибленню теоретичних напрацювань відносно змісту та ролі стратегічних комунікацій у політиці, можливостей їх використання в реалізації національних інтересів держав і міжнародних інституцій в контексті сучасних викликів глобального розвитку. Узагальнення теоретичних знань і зарубіжного досвіду реалізації стратегічних комунікацій сприятиме розширенню можливостей їх використання в умовах української політичної дійсності.

Авторський колектив: передмова, післямова, розділ 2 – *Хорішко Лілія Сергіївна*, доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології; розділ 1: 1.1 – *Павленко Іва Олександрівна*, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології; розділ 1: 1.2 – *Ковпак Вікторія Анатоліївна*, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності; розділ 1: 1.3 – *Лебідь Наталія Михайлівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування.

РОЗДІЛ 1

Філософські та соціокомунікаційні аспекти стратегічних комунікацій

1.1 Етимологія понять «комунікація» та «стратегія»

Проблема стратегічних комунікацій відносно нова в теорії комунікацій. На думку Е. Пашенцева, термін «стратегічні комунікації» набув поширення, насамперед, у США – як в наукових колах, так і в політиці, військовій справі та бізнесі¹. З початку ХХІ ст. у цій країні мало місце багато спроб надати системну оцінку значущості стратегічних комунікацій у зовнішній політиці і забезпеченні національної безпеки. Зокрема, Департамент оборони США визначає стратегічні комунікації як «цілеспрямовані дії уряду США відносно розуміння та залучення ключових аудиторій до створення, зміцнення або збереження сприятливих для розширення інтересів, політик і завдань через реалізацію координаційних програм, планів, тем, ключових повідомлень і синхронізованих продуктів з використанням усіх інструментів державної влади»².

Понятійний аналіз терміну «стратегічні комунікації» потребує звернутись до етимологічного навантаження таких понять як «комунікація» та «стратегія» для з'ясування ролі стратегії у смислому значенні комунікацій. Почнемо з визначення іменника – комунікація.

¹ Пашенцев Е. Н. Стратегическая коммуникация США: «Имперское перенапряжение сил». *Мир и политика*. 2012. № 8. С. 110–119.

² William M. Darley. The Missing Component of U.S. Strategic Communications. *Joint Force Quarterly*. 2007. Issue 47. P. 109.

Термін «комунікація» (від лат. *communicatio* – повідомлення, передача; *communicare* – робити загальним, розмовляти, пов'язувати, повідомляти, передавати) означає: 1) шлях повідомлення (водна, повітряна, транспортна комунікація); 2) форму інформаційного зв'язку (телефон, телеграф, радіо, електронна пошта); 3) акт спілкування, взаємодія між двома або більше індивідами, засновані на взаєморозумінні (репліка, погляди, жести, звернення, бесіда, сварка, переговори); 4) повідомлення інформації однією особою іншій або ряду осіб; 5) масова комунікація – процес повідомлення інформації великим аудиторіям за допомогою технічних засобів (преса, радіо, кінематограф, телебачення)³.

Вказане визначення свідчить про широке застосування дефініції в живій природі (біокомунікації), в суспільстві (соціальні комунікації), у технічних пристроях і машинах (технічні комунікації). Таким чином, комунікація – це обмін інформацією між системами різного типу (біологічними, соціальними, технічними).

Зрозуміло, що тип системи у даному випадку визначається прикметником «стратегічний». Він є похідним від іменника «стратегія», що походить від давньогрецької *στρατηγία* «мистецтво полководця», має коріння від *στρατηγός* «полководець, вождь, командуючий», точніше *στράτος* «військо» + *ἄγω* «веду». Пізніше це слово у латинській транскрипції «*strategia*» використовувалося майже у всіх європейських мовах: англійській (*strategy*), французькій (*stratégie*), німецькій (*Strategie*), італійській (*strategia*), польській (*strategia*), іспанській (*estrategia*), шведській (*strategi*), угорській (*stratégia*), португальській (*estratégia*), російській (стратегия), українській (стратегія), білоруській (стратэгія), а також у мовах інших народів, наприклад, у турецькій (*strateji*) та у тюркській гілці алтайської сім'ї мов.

Ще на перших етапах осмислення стратегії визначалася її суб'єктна складова у характеристиках образу ідеального стратега,

³ Коммуникация. *Словарь иностранных слов*. 12-е изд. Москва, 1985. С. 240.

полководця, ідеального управління у складних, конфліктних та екстремальних ситуаціях. Адже відомо, що у багатьох державах лідер, президент, голова виконавчої гілки влади є верховним головнокомандуючим, навіть за умови наявності масштабних суб'єктів стратегії (так званих «композиційних особистостей») – генеральних штабів, «фабрик думок», рад національної безпеки тощо).

Усе це в якості необхідності вимагає від суб'єктів стратегії філософсько-методологічного рівня рефлексії, тому стає зрозумілим, що більшість теоретиків та практиків стратегії вважали себе учнями філософів (Ксенофонт – Сократа, О. Македонський – Аристотеля) або надавали філософсько-соціологічний аналіз комунікаційних процесів, що впливають на устрій держави, легітимацію політичних суб'єктів (П. Сорокін, М. Головін, О. Свечін, В. Соколовський, М. Огарков та інші).

Велика радянська енциклопедія дає визначення стратегії як «вищої частини воєнного мистецтва, яка охоплює питання теорії та практики підготовки держави, збройних сил до війни, планування і ведення стратегічних операцій чи війни у цілому»⁴. У воєнній літературі стратегія визначається як система наукових знань про закономірності війни та сферу практичної діяльності вищого командування, яка відноситься до мистецтва підготовки держави та збройних сил до ведення війни⁵. У словнику Міністерства оборони США стратегія визначається як «the prudent idea or set of ideas for developing and employing the instruments of national power in a synchronized and integrated fashion to achieve theater, national, and/or multinational objectives»⁶, що можна умовно перекласти таким чином: стратегія – це заздалегідь розроблений план (prudent idea) або сукупність планів по розвитку, впровадженню в узгодженому

⁴ Стратегия военная. *Большая Советская Энциклопедия* / под ред. А. М. Прохорова. 3-е изд. Т. 24. Ч. 1. Москва : Советская энциклопедия, 1976. С. 547.

⁵ Военная стратегия / под ред. В. Д. Соколовского. Москва : Военное издательство, 1968. С. 20.

⁶ DOD Dictionary of Military and Associated Terms. URL: <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf> (last accessed: 08.08.2021).

та комплексному вигляді усіх доступних державній владі (national power) засобів та інструментів для досягнення цілей в районах бойових дій, національного або багатонаціонального рівнів.

Хоча в сучасній літературі про стратегію ведуться жваві дискусії щодо її визначення, кожне з них охоплює три атрибутивні елементи: цілі (ends), шляхи (ways) та засоби (means). Необхідно відзначити, що американське визначення стратегії багато в чому нагадує стратегічний аналіз О. Свечина, який продовжуючи традицію військового аналізу Дельбрюка, розробив стратегічний аналіз комунікацій під час ведення бойових дій⁷.

Як зазначають М. Лепський та І. Кудінов, «суб'єктний, масштабний, цілісний характер стратегії відображений і у східній етимології стратегії. У китайській та японській мовах термін «стратегія» має схожу побудову у вигляді наступного біному: 1) традиційне написання ієрогліфів 戰略 (zhànlüè); 2) спрощене написання ієрогліфів 战略 (zhànlüè); 3) японське написання ієрогліфів 戦略 (せんりゃく / senryaku). Перша частина 戰 (战/戦) перекладається як війна, бій, битва. Другий ієрогліф 略 є сполученням двох більш простих ієрогліфів 田 («поле») та 各 (кожний), що дослівно можна перекласти як «ходити навкруги поля» або «складати схему поля». Слід зауважити, що цей ієрогліф, на відміну від першого, що має три варіанти написання, залишився без трансформацій в кожній з систем написання. Ієрогліф 略 означає як іменники («абревіатура», «виключення», «план», «схема»), так і дієслова («завойовувати», «грабувати»). У смисловому значенні ці ієрогліфи, як і в цілому ієрогліфічна мова, надають багатозарові образи та асоціації – семантичне поле, в якому відзначимо лише декілька «прив'язок», смислових аспектів»⁸.

⁷ Свечин А. А. Стратегия; 2-е изд. Москва : Военный Вестник, рабочее издательство «Прибой» им. Евг. Соколовой, 1927. С. 44.

⁸ Лепський М. А., Кудінов І. О. Понятійний аналіз «стратегії в політиці». Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів : монографія / за заг. ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. С. 69–91. С. 71.

Як зазначають автори⁹, у Південно-Східному регіоні Азії філософська, культурна, естетична, військова підготовка була обов'язковою у державних діячів, тому військові смисли запозичувалися та використовувалися у державно-політичній практиці. Смысл «стратегія для кожного» став основою для розповсюдження стратагемного підходу до діяльності. Схожі процеси використання військових смислів були у практиці державного управління Давньої Греції та Риму, що потім було перейнято державами Західної Європи.

Слід зазначити, що етимологічні дослідники пов'язують терміни «стратегія» та «політика». Так, Український тлумачний словник, Оксфордський словник англійської мови та Російсько-Іспанський словник визначають стратегію як систему, спосіб, метод, алгоритм, поведінку (лінію поведінки), послідовність, політику та філософію дій в умовах заздалегідь визначених обмежень або правил гри¹⁰.

Як зазначає В. Зарубін¹¹, в англійській мові відносно визначення теорії політики використовують два поняття *policy* та *politics*. «*Policy*» визначається як програма, метод дій, самі дії, що здійснюються людиною, групою людей по відношенню до певної проблеми чи проблем суспільства загалом. Термін «*politics*» відноситься до тієї сфери суспільного життя, в якій існує постійна конкуренція чи протистояння різних політичних сил, суб'єктів.

Е. Хейвуд визначає чотири основних підходи до політики, що розглядається як мистецтво державного управління, як публічний

⁹ Лепський М. А., Кудінов І. О. Понятійний аналіз «стратегії в політиці». Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів : монографія / за заг. ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. С. 71.

¹⁰ Стратегія. Український тлумачний словник. URL: <http://language.br.com.ua> (дата звернення: 08.08.2021); Strategy. Большой оксфордский толковый словарь английского языка. Москва : АСТ, Астрель, 2005. 808 с.; Стратегия. Большой испанско-русский и русско-испанский словарь. Москва : Дом Славянской Книги, 2010. 928 с.

¹¹ Зарубин В. Г. Основы политических наук : уч. пос. для вузов. Санкт-Петербург-Чита : Изд-во Забайкальского государственного педагогического университета, 1999. 193 с.

процес, як компроміс і консенсус, як влада та розподіл ресурсів¹². Політика як мистецтво державного управління має корені з поняттям «polісу» (поліс) та пов'язане з діяльністю державних органів влади. Політика як публічний процес концептуально розширює предметне поле за межі державного управління до «суспільного життя» або «суспільної справи». Політика, як компроміс, розглядає не стільки область здійснення, скільки засіб прийняття рішення, тому політика «розглядається як засіб вирішення конфліктів через компроміс, переговори, інші заходи погоджувального характеру, всього того, що протистоїть застосуванню сили та голої влади, як «мистецтво можливого»¹³. На думку Б. Кріка, політика є діяльністю в якій при заданій системі правил, конфлікт інтересів вирішується за допомогою того, що кожному суб'єкту передається частина влади та ресурсів, яка відповідає їх значимості для благополуччя та виживання всієї спільноти. Тлумачення політики як влади пов'язане з використанням владного ресурсу для забезпечення життєдіяльності суспільства, а також виробництва та перерозподілу різних благ¹⁴.

На основі критики вказаних концепцій тлумачень політики І. Кравченко, виокремлює її інтегруючий та діяльнісний смисл як «одну з основних формуючих суспільство організаційних та регулятивно-контрольних систем теоретичної і предметно-практичної діяльності зі структурою дійсних і перетворених форм, раціональних та ірраціональних ідей, дій й відносин, які визначаються ймовірним характером політичного процесу і політичного життя

¹² Хейвуд Э. Политология : уч. для вузов / под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Вельского; пер. с англ. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. С. 5.

¹³ Лепський М. А., Кудінов І. О. Понятійний аналіз «стратегії в політиці». Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів : монографія / за заг. ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. С. 69–91. С. 77.

¹⁴ Хейвуд Э. Политология : уч. для вузов / под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Вельского; пер. с англ. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. С. 5.